

توسعه نظام آموزشی بزرگسالان در شهر مشهد توسط آستان قدس رضوی (۱۳۰۶-۱۳۰۹ ش)

کاظم جهانگیری کلاته

کارشناس علم اطلاعات و دانش‌شناسی. کارشناس تالار محققان اسناد. رایانامه: kazemjhangiri@gmail.com

چکیده

تشکیل کلاس‌های اکابر، اولین تلاشی بود که برای سوادآموزی بزرگسالان شکل گرفت. این کلاس‌ها که به صورت شبانه در مدارس دولتی تشکیل می‌شد، اقدامی بود برای آموزش بزرگسالان بی‌سواد، کم‌سواد و افرادی که از تحصیل جا مانده بودند. آستان قدس نیز از سال ۱۳۰۶ شمسی اقدام به برگزاری کلاس‌های اکابر در مدرسه شاهرضا^۱ نموده و در این امر، نقش به‌سزایی داشته است. این مقاله تلاش دارد با تکیه بر اسناد منتشر نشده موجود در مرکز اسناد آستان قدس رضوی، علل، روند شکل‌گیری، نحوه اداره و مشکلات و مسائل مربوط به کلاس‌های اکابر آستان قدس را تشریح نماید.

کلید واژه‌ها: سوادآموزی بزرگسالان، کلاس‌های اکابر، مشهد، آستان قدس رضوی، مدرسه شاهرضا.

سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مراکز اسناد آستان قدس رضوی

نشریه الکترونیکی شمس، دوره ۱۱، شماره ۴۲-۴۳ بهار و تابستان ۱۳۹۸، صص. ۵۴-۶۴.

۱. در آستان قدس از قدیم مدرسی وجود داشته که ابتدا به صورت مکتب‌خانه و با نام مکتب‌خانه اطفال ایتم و به دستور شاه تهماسب صفوی در مشهد و در جوار حرم امام رضا تأسیس شد. سپس در پی اصلاحات میرزا شفیع خان صدرالممالک، متولی‌باشی آستان قدس، و به همت وی تجدید سازمان گردید و از صحن عتیق به باغ اصف الدوله منتقل و به نام «مدرسه صدریه سادات» نامگذاری شد. پس از تغییر متولی آستانه در سال ۱۳۳۹ق. و روی کار آمدن مرتضی قلی طباطبائی، نامش نیز تغییر کرد و مدرسه رضویه نامیده شد. در دوران نیابت تولیت محمد ولی اسدی، این مدرسه به سبک مدارس جدید در آمده و به مدرسه شاهرضا تغییر نام یافت و تا سال واگذاری به اداره آموزش و پرورش (۱۳۱۲) به تدریج گسترش و توسعه یافت و بر تعداد دانش‌آموزان آن افزوده شد و دارای چندین شعبه بود.

مقدمه

با توجه به این که مبارزه با بی‌سوادی و میزان بهره‌مندی مردم یک کشور از حداقل سواد نوشتن و خواندن، یکی از شاخص‌های رشد در جوامع متمدن است؛ بدیهی است که مبارزه با بی‌سوادی نه تنها در مقوله توسعه فرهنگی به عنوان نخستین گام قلمداد می‌شود، بلکه در حوزه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی نیز حائز اهمیت ویژه‌ای است.

سوادآموزی بزرگسالان در ایران پیشینه درازی دارد و روند آن با فراز و فرودهایی همراه بوده است. سرآغاز آن را تشکیل کلاس‌های درس برای اکابر در دوره قاجاریه دانسته‌اند. این فعالیت در دوره پهلوی شکل سازمان یافته‌تری به خود گرفت و در دوران انقلاب اسلامی نیز به روند رو به رشد خود ادامه داد. هر چند که پیشینه شکل‌گیری رسمی کلاس‌های اکابر به سال ۱۳۱۵ شمسی و تصویب نظام‌نامه اکابر، مبنی بر تشکیل کلاس‌های اکابر در مدارس دولتی و موظف نمودن کارکنان بی‌سواد دولت و مؤسسات عمومی و پیشه‌وران جهت شرکت در این کلاس‌ها برمی‌گردد، ولی شواهد تاریخی، حاکی از آن است که در سال ۱۳۰۳-۱۳۰۴ شمسی در مشهد، کلاس‌های اکابر برگزار می‌شده است.

هدف از این مقاله آشنایی با پیشینه و سرآغاز تشکیل کلاس‌های اکابر در آستان قدس، مسیر و رویکرد این نهاد به آموزش بزرگسالان است و این مقاله بر آن است که نشان دهد رویکرد فرهنگی تشکیلات اداری آموزشی آستان قدس تا چه اندازه و چگونه در سوادآموزی و توسعه نظام آموزش بزرگسالان در شهر مشهد، نقش فعال و مؤثری داشته است. از این کلاس‌ها اسناد معدودی به تعداد ۹۰ صفحه در آرشیو مرکز اسناد آستان قدس رضوی به جا مانده است که درباره آمار داوطلبان و حضور و غیاب آنان، نحوه پذیرش متقاضیان و درخواست‌های افراد، اسامی و حقوق معلمان، مکاتبات، گزارشات، درخواست‌های مدیران و وضعیت برگزاری این کلاس‌ها می‌باشد.

پیشینه سوادآموزی بزرگسالان در ایران و مشهد

تاریخ سوادآموزی در ایران نشان می‌دهد که از سالیان گذشته، مسئله تعلیمات اجباری و آموزش بزرگسالان تحت عناوین متعددی مطرح بوده است، ولی به دلایل متعددی، پیشرفت قابل ملاحظه‌ای در این مورد حاصل نشده است. گفتنی است که بسیاری سرآغاز فعالیت‌های سوادآموزی را سال ۱۲۸۶ ش. دانسته‌اند که مشروطه‌خواهان در شیراز، کلاس‌های اکابر را پایه‌گذاری کردند، اما از آن جایی که این طرح مترقی، متولی به خصوصی نداشته است، پس از مدتی تعطیل و به دست فراموشی سپرده می‌شود.

با تصویب آموزش اجباری همگانی برای کودکان هفت سال به بالا در سال ۱۲۸۸، تعلیم و تربیت و به تبع آن سوادآموزی وارد مرحله جدیدی شد. این تلاش‌ها در زمان حکومت پهلوی شکل سازمان یافته‌تری به خود گرفت و بنا به ماده هشتم «قانون اعتبار برای تشکیل مدارس ابتدائی و تعلیمات عمومی» که در تاریخ ۱۴ اردیبهشت ماه ۱۳۰۶ شمسی به تصویب مجلس شورای ملی رسید، به وزارت معارف اجازه داده شد در نقاطی که صلاح و مقتضی می‌داند در دهات و قراء و قصبات، کلاس اکابر ابتدایی را تأسیس نماید.

در شهر مشهد نیز با توجه به نبود نظام آموزشی کافی و کارآمد و به تبع آن افزایش جمعیت بالای بی‌سوادان از یک سو و گستردگی جمعیت از سوی دیگر، ضرورت تأسیس و راه‌اندازی کلاس‌های سوادآموزی را بیش از پیش، نمایان می‌ساخت. از این که اولین کلاس اکابر در شهر مشهد در چه تاریخی و در کجا تشکیل شده است، اطلاعاتی در دست نیست، ولی شواهد تاریخی حاکی از آن است که در سال ۱۳۰۳-۱۳۰۴ شمسی در مشهد، کلاس‌های اکابر در مدرسه‌های «دانش» و «بلدی» برگزار شده است که بیانگر آن است که قبل از شکل‌گیری رسمی کلاس‌های اکابر، این کلاس‌ها در مشهد وجود داشته است (سالنامه وزارت معارف سال ۱۳۰۴/ احصائیه مدارس خراسان، به نقل از تاریخچه آموزش و پرورش نوین مشهد و اداره کل خراسان).

پیشینه تشکیل کلاس‌های اکابر توسط آستان قدس

محمد ولی اسدی پس از انتصاب به سمت نیابت تولیت آستان قدس، بر آن شد تا اصلاحاتی در ساختار و تشکیلات آستان قدس انجام دهد که اصلاحات در خصوص ارتقای سطح سواد و سوادآموزی کارکنان، یکی از آنها بود و با توجه به این که بیشتر کارکنان آستان قدس فاقد سواد خواندن و نوشتن بودند، لذا این کارکنان ملزم به سوادآموزی و شرکت در کلاس‌های اکابر شدند (ساکماق، سند شماره ۱۰۵۵۹۹/۶).

این کلاس‌ها که به صورت شبانه در محل مدرسه شاهرضا تشکیل می‌شد، ابتدا با هدف آموزش برای کارکنان آستان قدس به وجود آمد و به تدریج گسترش یافت و اشخاص غیرشاغل در آستان قدس نیز توانستند از این کلاس‌ها بهره بگیرند. لذا آستان قدس به منظور اطلاع‌رسانی در زمینه دایر بودن کلاس‌های اکابر و قبول محصل، در اردیبهشت ۱۳۰۷ شمسی، اعلانی را منتشر کرد که در آن زمان برگزاری کلاس‌ها هر شب از اول شب تا سه ساعت از شب گذشته و محل برگزاری آن نیز دبستان شاهرضا واقع در چهار باغ اعلام شده است (ساکماق، سند شماره ۶۶۱۰۷/۵، تصویر سند شماره ۱ پیوست). همچنین پیرامون امکان استفاده از این کلاس‌ها برای کارکنان ادارات دولتی و مؤسسات عمومی، ابلاغیه‌ها و بخشنامه‌هایی برای تمام رؤسای ادارات و دوایر دولتی شهر مشهد ارسال و به آنان در این زمینه اطلاع‌رسانی گردید (ساکماق، سند شماره ۶۵۹۵۴/۱۵).

جهت پذیرش در کلاس‌های اکابر، داوطلبان باید دارای سه ویژگی ذیل می‌بودند. داشتن سجل احوال، تصدیق سلامتی مزاج و عدم سوءسابقه و سوءرفتار (ساکماق، سند شماره ۶۶۱۰۷/۵).

کلاس‌های شبانه اکابر مدرسه شاهرضا در دو قسمت ابتدایی و متوسطه تشکیل می‌شد. مدیریت کلاس‌های اکابر در قسمت ابتدایی با شیخ عباس توکلی حقیقی - مدیر دبستان - و در قسمت متوسطه، با جلال‌الدین مجدپور - یکی از معلمان - بود و کلاس‌ها با همکاری چند آموزگار از همان مدرسه تشکیل می‌گردید.

با توجه به اسناد، مدت دوره تعلیمات اکابر در قسمت ابتدایی دو سال بود و به این ترتیب بود که افراد بی‌سواد می‌بایست برنامه‌های کلاس‌های ۱ و ۲ دبستان را در کلاس اول اکابر و برنامه‌های کلاس‌های ۳ و ۴ دبستان را در کلاس دوم اکابر به پایان برسانند و در خاتمه پس از گذراندن این دو دوره از آنان امتحان به عمل می‌آمد و به کسانی که

این دوره را با موفقیت می‌گذرانند، گواهینامه پایان تحصیلات اکابر اعطا می‌گردید. آنگاه این افراد در صورت تمایل می‌توانستند در قسمت متوسطه اکابر ثبت نام و با گذراندن دروس کلاس پنجم و ششم به تحصیلات خود ادامه دهند و مدرک ششم ابتدایی دریافت دارند. درجه تحصیلات محصلان کلاس‌های اکابر در قسمت متوسطه تا دوره اول متوسطه (کلاس نهم) بود (ساکماق، سند شماره ۶۵۹۷۵/۵۰).

افراد شرکت‌کننده در این کلاس‌ها عمدتاً کارکنان آستان قدس و دولت، کسبه، نظامیان، معلمان و محصلینی بودند که برای تعلیم خواندن و نوشتن و یا تکمیل تحصیلات خود در این کلاس‌ها شرکت می‌کردند. برخی از معلمان مدرسه نیز از محصلین این کلاس‌های شبانه بوده‌اند (ساکماق، سند شماره ۶۶۹۱۱/۵). تحصیل در این کلاس‌ها برای مبتدیان و کارکنان آستان قدس رایگان و سایر محصلان شهریه پرداخت می‌کردند. برخی از افراد نیز با دستور نیابت تولیت و یا صاحب منصبان آستان قدس به صورت رایگان در این کلاس‌ها پذیرش می‌شدند (ساکماق، اسناد شماره های ۸/ ۶۸۵۴۵ و ۶۴۴۰۶/۲۱).

هزینه‌های برگزاری این کلاس‌ها عمدتاً از شهریه‌های دریافتی از محصلین تأمین می‌شد. میزان این شهریه‌ها با توجه به پایه تحصیلی و نوع دروس متفاوت بوده و در سال ۱۳۰۸ ش. با توجه به اسناد در حدود ۱ الی ۱/۵ تومان ماهیانه بوده است که با توجه به این که برخی از محصلان توان مالی لازم را برای پرداخت به موقع شهریه نداشتند و از طرفی برخی نیز به صورت رایگان در این کلاس‌ها تحصیل می‌کردند، مدیران این کلاس‌ها با مشکلات فراوانی در دخل و خرج این کلاس‌ها مواجه بوده‌اند که این مشکلات در گزارش‌های متعدد مدیر کلاس‌های متوسطه به خوبی دیده می‌شود. در گزارش مجددپور، مدیر کلاس‌های متوسطه اکابر شبانه، به نیابت تولیت در تاریخ ۲۶ آبان ۱۳۰۸ ش. چنین آمده است: «فقط موضوع قابل توجه دلسرد شدن آقایان معلمین به واسطه کمی بودجه کلاس است. در خاتمه پس از تقدیم احترامات فائقه متمنی است اینجانب را از فشار و مضیقه آقایان معلمین راحت و کلاس را از بلاتکلیفی خارج و وسایل تشویق آقایان معلمین را فراهم آورند». در ادامه این گزارش، پیشنهادهای نیز به نیابت تولیت ارائه شده است، از آن جمله: «تعیین بودجه مرتب برای کلاس و تحویل عایدات مدرسه به صندوق آستان قدس» و یا «پذیرفتن کلیه محصلین به صورت رایگان» (ساکماق، سند شماره ۶۶۹۱۱/۳-۴).

علاوه بر مسائل مالی، کلاس‌های اکابر آستان قدس در نحوه اداره نیز مشکلاتی داشته که این مشکلات نیز در گزارش‌های ارائه شده بیان شده است. در این گزارش‌ها به مسائلی از جمله کمبود معلم، بی‌نظمی حضور معلمان، کمبود جا و ملزومات مورد نیاز اشاره شده است و مدیران تقاضا کرده بودند که پیرامون این مسائل اقدام مؤثر صورت پذیرد. از دیگر مسائل مهمی که مدیران این کلاس‌ها با آن دست به گریبان بودند، غیبت متوالی و زیاد کارکنان آستان قدس و عدم تمایل آنان جهت شرکت در کلاس‌ها بود. در گزارش مدیر کلاس‌های متوسطه اکابر شبانه به نیابت تولیت در تاریخ ۲۰ مهر ماه ۱۳۰۸ چنین آمده است:

«کلاس‌های متوسطه و ابتدایی اکابر شبانه مطابق پروگرامی که تقدیم شده است مرتباً شب‌ها از ساعت ۶/۵ الی ساعت ۹ دائر و عده آقایان اعضای اداره آستانه هر شب رو به نقصان و برای تحصیل حاضر نمی‌شوند خیلی جای تعجب

است با این که وضعیت کلاس‌های متوسطه و زحمات آقایان معلمین مخصوصاً از هر حیث رضایت‌بخش است و از طرف حضرت نیابت تولیت جلیله عظمی هم اقدامات سریعی برای رفع نواقص و پیشرفت تحصیلات آقایان شده است مع‌ذلک آقایان از حضور در کلاس خودداری می‌نمایند فقط اسامی آقایانی که از بدو تأسیس کلاس تا حال مرتباً حاضر شده‌اند برای تشویق تقدیم می‌نماید. آقای میرزا محمود خان معتمدی، آقای میرزا ابوالفضل خان کارآموز، آقای میرزا اسمعیل خان عزب‌باشی، آقای محمد آقای ضیاء‌الحق، آقای یوسف آقای منتظم صدیقی دفتردار مدرس‌هف آقای هاشم آقای مشرف، آقایان فوق مطابق دفتری که در مدرسه موجود است تا حال هیچ غیبت نداشته‌اند اما سایر آقایان یا متوالیاً غیبت می‌نمایند یا مرتباً برای تحصیل حاضر نمی‌شوند» (ساکماق، سند شماره ۱۴-۱۳/۶۵۹۵۴).

عمدتاً مسائل مربوط به نبود بودجه معین و کافی، کمبود معلم، کمی حقوق معلمان و تأخیر در پرداخت آن، نحوه پذیرش محصلان، غیبت کارکنان آستان قدس و در نتیجه ترس از انحلال کلاس را می‌توان مهمترین دغدغه مدیران این کلاس‌ها دانست.

همانطور که گفته شد این کلاس‌ها با همکاری چند آموزگار مستقر در همان مدرسه تشکیل می‌گردید. علاوه بر این، به دلیل کمبود معلم، مدیر و ناظم نیز، مسئولیت تدریس برخی از دروس را بر عهده داشتند. انتخاب معلمان در کلاس‌های اکابر به پیشنهاد مدیر مدرسه، مدیر کلاس متوسطه اکابر و یا رؤسای سایر دوایر آستان قدس و با تأیید نیابت تولیت انجام می‌شده است.

مدیر کلاس متوسطه اکابر شبانه در تاریخ ۱۳ آبان ۱۳۰۸ تعداد، ساعات و نوع دروس هر یک از معلمان را به شرح ذیل اعلام نموده است:

«آقای مجدپور، مدیر و معلم ریاضیات و دفترداری (حساب و هندسه جبر).

آقای بیانی، معلم طبیعیات (فیزیک شیمی تاریخ طبیعی و جغرافیا)، ۶ ساعت در هفته.

آقای مزینی، معلم فرانسه، ۱۲ ساعت در هفته.

آقای سلطانی، ناظم و دفتردار و معلم حساب و هندسه و جغرافیا، ۵ و ۶، ۱۲ ساعت در هفته.

آقای سید احمدخان ناظر[ی]، معلم ادبیات فارسی، ۴ ساعت در هفته» (ساکماق، سند شماره ۹/۶۶۹۱۱، تصویر

سند شماره ۵ پیوست)

اما مطابق گزارش‌های مختلف مدیر دبستان به نیابت تولیت در اسفند ۱۳۰۸ و همچنین در گزارش خرداد ۱۳۰۹ ش. همواره تعداد معلمان کلاس‌های شبانه ۷ نفر ذکر شده است (ساکماق، اسناد شماره ۵۰/۶۵۹۷۵ و ۱۳/۶۷۴۰۵)، که احتمالاً بیانگر این مطلب است که این آمار با احتساب معلمان قسمت ابتدایی اکابر که ۲ نفر بوده‌اند، ارائه شده است. لازم به ذکر است که با توجه به بررسی اسناد، بعد از این گزارش ارائه شده، ذکری از آقای سلطانی نشده است و به نام معلم دیگری به نام سید محمد اشرف زاده برمی‌خوریم که بابت معلمی و تدریس کلاس پنجم و ششم اکابر به وی حقوق پرداخت می‌شده است و احتمالاً دلالت بر این دارد که آقای سلطانی مدت زمان کوتاهی با این کلاس‌ها همکاری داشته‌اند. از معلمان کلاس اکابر در قسمت ابتدایی نیز در مجموعه اسناد مرکز اسناد آستان قدس، به جز یک سند مربوط

به سال ۱۳۰۷ ش که در آن به نام معلمان اشاره شده است، سند دیگری در دست نیست (ساکماق، سند شماره ۶۶۱۳۰ صص ۵۵ تا ۵۹).

کلاس‌های اکابر در هفته از شنبه تا پنج‌شنبه و از ساعت ۶ تا ۹ شب و در قالب ۲ زنگ برگزار می‌شد. برنامه درسی نیز با توجه به پایه تحصیلی تعیین و برنامه درسی کارکنان آستان قدس با سایر داوطلبان متفاوت بود. این برنامه‌های درسی با توجه به اسناد موجود، توسط مدیر تهیه و پیشنهاد و توسط نیابت تولیت تأیید شده است (ساکماق، سند شماره ۹۵۶۷۷/۱۱).

دروسی هم که در این کلاس‌ها برای کارکنان آستان قدس تدریس می‌شد عبارت بودند از: حساب، فارسی، دفترداری و فرانسه و برای سایر داوطلبان با توجه به پایه تحصیلی شامل فرانسه، شیمی، فیزیک، تاریخ، تاریخ طبیعی، ریاضی، جبر، هندسه و فارسی بوده است (ساکماق، سند شماره ۹۵۶۷۷ صص ۱۲ تا ۱۵).

مبلغ و میزان حقوق معلمان کلاس‌های اکابر در دوره‌های مختلف با توجه به نوع درس و ساعت تدریس متفاوت بوده و در مقایسه با معلمان صبح دستمزد کمتری دریافت می‌کرده‌اند که بر اساس آنچه قبلاً ذکر شد، این حقوق کافی نبوده است و لذا آقای مجدپور در یکی از گزارش‌های ارائه شده، برای حقوق معلمان کلاس‌های اکابر، پیشنهادی در حدود ۸۰ الی ۱۰۰ تومان را نیابت تولیت ارائه داده است که به شرح ذیل تقسیم شود:

«مدیر و معلم ریاضیات و فیزیک ۳۰ تومان. معلم ادبیات فارسی ۲۰ تومان. معلم فرانسه کلاس‌های متوسطه ۲۰ {تومان}. معلم طبیعیات و دفتردار کلاس‌ها ۲۰ تومان. مخارج متفرقه و مستمری فراش‌های که فوق‌العاده در شب کار می‌کنند ۱۰ تومان». (ساکماق، سند شماره ۶۵۹۵۴ صص ۱۴ و ۱۵)، که از این مبلغ، از اول آذر ۱۳۰۸ ش. فقط ماهیانه ۳۵ تومان توسط نیابت تولیت از محل اعتبارات ملزومات برای حق‌الزحمه معلمان قسمت متوسطه تعیین شده است (ساکماق، سند شماره ۴۵۱۸۵/۷۹۶).

در اسناد مربوط به اداره حسابداری آستان قدس، موجود در مرکز اسناد، چندین سند راجع به پرداخت حقوق کارکنان کلاس‌های اکابر در قسمت متوسطه وجود دارد که با توجه به سند شماره ۴۵۱۸۷/۴۱۲، میزان دستمزد و حقوق ماهانه معلمان کلاس‌های اکابر و ناظم در بهمن ماه ۱۳۰۸ ش. در حدود ۲ تا ۸ تومان و جمعاً ۳۵ تومان به شرح ذیل پرداخت شده است:

«آقای میرزا علیخان ناظم، بابت نظامت^۱، ۷ تومان.

آقای مجدپور، معلم ریاضیات، ۸ تومان.

آقای بیانی، معلم طبیعیات، ۷ تومان.

آقای سید احمدخان، معلم ادبیات، ۴ تومان.

آقای مزینی، معلم فرانسه، ۷ تومان.

۱. نظامت: ناظمی کردن. انتظام کاری را به عهده داشتن. امور مدرسه یا مؤسسه‌ای را ترتیب و سامان دادن. عمل ناظم مدرسه و مانند آن. رجوع به ناظم شود. (لغت نامه دهخدا: ذیل واژه).

آقای سید محمد خان، معلم پنج و شش، ۲ تومان». (تصویر سند شماره ۴ پیوست)

پیرامون حقوق معلمان اکابر در قسمت ابتدایی نیز به جز یک سند که برای معلم تعیین شده، ماهیانه ۶ تومان حقوق در نظر گرفته شده است، سند دیگری یافت نشد (ساکماق، سند شماره ۵۶/۶۶۱۳۰).

کلاس اکابر شبانه، در ۳۰ مهر ۱۳۰۶ ش. با توجه به نامه‌ای که توکلی حقیقی، مدیر دبستان، به ریاست اداره محاسبات، پیرامون تأمین روشنایی برق برای این کلاس‌ها نوشته است، تعداد محصلان کلاس را ۳ نفر ذکر کرده است (ساکماق، سند شماره ۱۸/۶۴۳۵۲). در سال‌های بعد به تدریج بر تعداد محصلین افزوده شده است، به طوری که در خرداد ۱۳۰۷ ش. با توجه به گزارشی که مدیر دبستان، به نیابت تولیت داده است دارای ۵۶ نفر محصل بوده که این عده به چهار طبقه تقسیم می‌شدند. دو طبقه اول و دوم که ۲۸ نفرند، در یک کلاس بوده و دو طبقه دیگر (۳ و ۴) در کلاس دیگر (ساکماق، سند شماره ۵۹/۶۶۱۳۰) و در گزارش دیگری که در ۲۰ مهر ۱۳۰۸ ش. ارائه شده است، تعداد محصلین کلاس‌های ابتدایی و متوسطه اکابر ۷۸ نفر بیان شده که از این تعداد ۳۲ نفر از آنان مبتدیان مجانی، ۲۵ نفر از کارکنان آستان قدس و ۲۱ نفر نیز از کسبه و محصلانی بوده اند که شهریه پرداخت می‌کردند (ساکماق، سند شماره ۱۶/۶۵۹۵۴). البته لازم به ذکر است که در گزارش‌های مختلف، پیرامون تعداد محصلان کلاس‌های اکابر، آمارهای متفاوتی ارائه شده است که به دلیل کاهش و افزایش تعداد محصلان در طول سال تحصیلی می‌باشد.

از نحوه و نتایج امتحانات کلاس‌های اکابر، اطلاعاتی در دسترس نیست و در بین اسناد مرکز اسناد، تنها یک سند مربوط به خرداد ۱۳۰۹ ش. وجود دارد که در آن مشخص کرده است که ۶ نفر از محصلان کلاس اکابر ابتدایی در امتحانات نهایی جهت دریافت تصدیق‌نامه شرکت کرده اند و از این تعداد ۵ نفر قبول و یک نفر رد شده است (ساکماق، سند شماره ۱۳/۶۷۴۰۵).

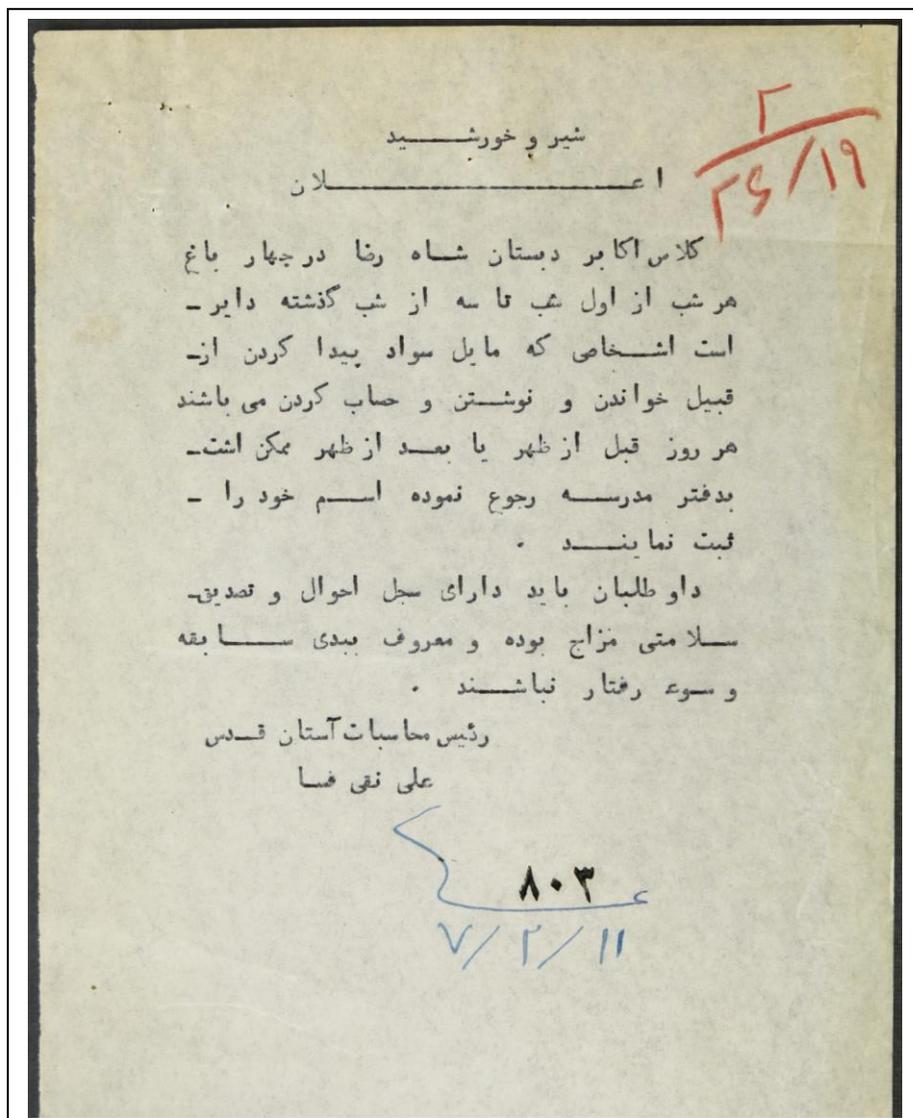
نتیجه‌گیری

برگزاری کلاس‌های اکابر در شهر مشهد دارای پیشینه تاریخی است و قبل از شکل‌گیری رسمی کلاس‌های اکابر در سال ۱۳۱۵ ش، این کلاس‌ها در شهر مشهد برگزار می‌شده است. آستان قدس نیز به عنوان یکی از پیشگامان عرصه سوادآموزی بزرگسالان از سال ۱۳۰۶ ش. اقدام به برگزاری کلاس‌های سوادآموزی به صورت شبانه در مدرسه شاهرضا نموده است که اشاره به رویکرد این نهاد مقدس به توسعه فرهنگی در شهر مشهد دارد. هر چند که این کلاس‌ها در ابتدا با هدف ارتقای سطح سواد کارکنان آستان قدس و در راستای اصلاحات در ساختار و تشکیلات آستان قدس شکل گرفت، ولی با مهیا شدن فرصت استفاده سایر افراد در شهر مشهد، قدم مهمی در توسعه معارف این شهر برداشته شد. برگزاری این کلاس‌ها با مشکلات و مسائل فراوانی همراه بوده است که مهمترین آن‌ها مسائل مربوط به نبود بودجه معین و کافی، کمبود معلم، کمی حقوق معلمان و تأخیر در پرداخت آن، نحوه پذیرش محصلان و غیبت کارکنان آستان قدس بوده است این کلاس‌ها به مدت ۳ سال و تا سال ۱۳۰۹ ش. دایر بود و از این سال به بعد به دلیل داشتن مشکلات مالی و نبود بودجه، نتوانست به کار خود ادامه بدهد.

منابع

آقا ملایی، ایرج (۱۳۸۴)، تاریخچه آموزش و پرورش نوین مشهد و اداره کل خراسان، مشهد، مرنديز. سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی (ساکماق)، اسناد شماره‌های ۴۷۵۰، ۴۵۱۸۵، ۴۵۱۸۷، ۶۳۹۴۸، ۶۴۳۵۲، ۶۴۴۰۶، ۶۴۷۵۵، ۶۵۵۵۳، ۶۵۷۳۴، ۶۵۷۵۵، ۶۵۹۵۴، ۶۵۹۷۵، ۶۶۰۹۸، ۶۶۱۰۷، ۶۶۱۳۰، ۶۶۱۷۷، ۶۶۸۷۰، ۶۶۹۱۱، ۶۷۴۰۵، ۶۷۵۸۸، ۶۸۵۴۵، ۹۵۶۷۷، ۹۵۸۱۱، ۱۰۵۴۹۷، ۱۰۵۵۰۰، ۱۰۵۵۰۶، ۱۰۵۵۰۷، ۱۰۵۵۹۹.

پیوست‌ها

سند شماره ۱. آگهی ثبت نام داوطلب در کلاس اکابر دبستان شاهرضا

